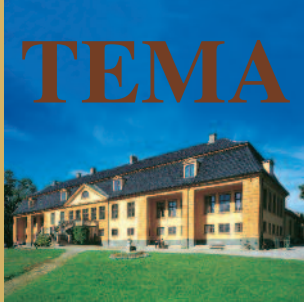

TEMA

Herman Wedel Jarlsberg

Nasjonal strateg og svigersønn på Bogstad

Herman Wedel Jarlsberg
Nasjonal strateg og svigersønn på Bogstad

av
Carl Emil Vogt

Bogstad Gård
Bogstad Gårds Venneforening

Forord

Siden 2001 har Bogstad Stiftelse i samarbeid med Bogstad Gårds Venneforening hvert år utgitt et temahefte. Disse har beskrevet ulike sider ved Bogstad Gård slik som Bogstads posisjon innen norsk politisk historie, kulturhistorie og menneskene som levde der. Målet er å gi leseren letteste innblikk av god faglig karakter med førsteklases billedmateriale.

Årets temahefte bringer oss raskt til kjernen av hvordan Bogstad fikk sin betydningsfulle posisjon i norsk politisk historie på begynnelsen av 1800-tallet. Carl Emil Vogt tar oss med på en fantastisk ferd der grev Wedel Jarlsberg spiller hovedrollen. Hans liv begynner i Napoli, deretter Haag, London og København. Når han i en alder av 27 år ankommer Norge i 1806 etter en turbulent og spennende tilværelse, er han allerede verdensvant og språkmektig. Han har den selvilliten og energi som skal til for å gå egne veier i en dramatisk tid, der feiltrinn lett kan bli fatalt. Heldigvis møter han sin Karen på Bogstad, der han bygger sitt fundament. At svigerfaren er Peder Anker gjør ingen skade. Nå er han både styrtrik og en av få adelige i landet. Utgangspunktet til å skape en ikke uvesentlig del av tankegodset omkring Den Norske Grunnlov var perfekt. Han var som skapt til å bli kong Carl Johans mann i Norge, men veien dit var farefull.

Forfatteren har av grevinne Vibeke Schulin på Frederiksdal Slott fått innsyn i en samling på mer enn 200 brev fra grevens mor til sin beste venninne. Dette er nytt stoff som gir mer kunnskap om grevens oppvekst og ungdom. Sammen med grevens brev til professor Ludvig Manthey, har forfatteren fått et godt innblikk i grevens ankomst til Norge og hans forelskelse og ekteskap med Karen Anker. Disse brevene trykkes for første gang i norsk oversettelse som vedlegg til dette temaheftet.

Vi retter en stor takk til forfatteren for hans engasjement og evne til å finne mer kunnskap og dokumentasjon om livet til en av våre mest betydningsfulle nasjonsbyggere som skapte Bogstads plass i Norgeshistorien.

Bogstad, mars 2013

Christian Lorck, formann
Bogstad Gårds Venneforening

© Norsk Folkemuseum, avd. Bogstad, 2013
Sørkedalen 826, 0758 Oslo
www.bogstad.no
E-post: bogstad@bogstad.no
Utgitt av: Norsk Folkemuseum, avd. Bogstad
Layout: Lars-Erling Mikkelsen, www.trykksakdesign.no
Redaksjon: Anne Sommerin Simonnæs, Else Espeland og
Lars-Erling Mikkelsen

ISBN: 978-82-92865-06-4

Bogstad Gårds Venneforening takker annonsørene
for muligheten til å realisere dette temaheftet.

Tidligere utgitt i denne serien:

Syv portretter på Bogstad. 2001.
Parken og hagen på Bogstad. Til nytte og behag. 2002.
Billedkunst på Bogstad. 2003.
Nini Egeberg - siste frue til Bogstad. 2004.
På vei inn i unionen. Anker-familien og Sverige. 2005.
Morten Leuch d.y.'s dagbog 1757-1762. 2006.
En kammerherres reise i 1860. I baronens tid. 2007.
Europeisk mote i tekstiler på Bogstad. 2008.
Brevet fra Trankebar 1790 fra Peter Anker til Peder Anker. 2009.
To gårder – to brødre. Mye om Frogner og litt om Bogstad. 2010.
Karen Aall – yngste datter på Bogstad. 2011.
Gårdsbruket på Bogstad før og nå. 2012.

Forsidebilde:

Lensgreve Herman Wedel Jarlsberg (1779-1840). Pastell utført omkring 1805 av dansk hoffminiatyrmaler Christian Hornemann. Grev Herman ble gift 1807 med Karen Anker (1789-1849), datter av Peder Anker og enearving til Bogstad. Tilh. Bogstad. Foto: Anne-Lise Reinsfelt, NF.

Innhold

Porselenstallerken med slekten Wedel Jarlsbergs adelige våpen. Foto: Lars-Erling Mikkelsen.

Bryllupet	7
Montpellier	7
Napoli	9
Haag	10
Norge, Slesvig og London	12
Flukten fra London	15
Karriere i København	16
Norge kaller	18
Karen	19
Peder Ankers svigersønn	22
Krig og karriere	23
Handlingens tid	25
Greven i krig	30
Til Danmark igjen	31
Wedel – en forræder?	34
Storpolitikk i Blåkabinettet	36
Opprør mot kongen	39
Grev Wedel på Sveriges trone?	40
Norge som stormaktenes kasteball	44
Kongens mistro til Wedel	46
1814: Miraklenes år	48
Wedel mot prinsen	49
Eidsvoll	51
Etter Eidsvoll	52
Regjeringens leder og finansminister	54
Stortingspolitikeren Wedel	57
Wedel som stattholder	58
Wedels siste år	60
Døden	61
Epilog	64
Noen kilder	65
Utvalgt litteratur	65
Vedlegg:	
Brev fra Herman Wedel Jarlsberg til professor Ludvig Manthey	66

Herman Wedel Jarlsberg

Nasjonal strateg og svigersønn på Bogstad

I mai 1807 sto det bryllup på Bogstad. Magnaten Peder Ankers datter Karen, hans eneste barn, skulle gifte seg. Karen Anker, en av Norges rikeste arvinger, giftet seg selvfølgelig ikke med hvem som helst. 17-åringen skulle få en ung, begavet mann. Han kom fra den fremste familien i Norge: Wedel Jarlsberg, en gammel adelsfamilie med aner i Tyskland. Brudgommen, 28 år gamle Herman, var arving til grevskapet Jarlsberg. Han hadde brutt med sin far, den erkekonervative diplomaten Frederik Anton, da han flyktet fra ham i 1799. Men heller ikke moren var tilstede i bryllupet. Hun var død fem år tidligere. Også hun hadde flyktet fra Hermans far, sin ektemann, i 1797.

I praksis var Herman foreldreløs. Nå fikk han på mange måter en ny far i den mektige enkemannen Peder Ankers skikkelse. For egen del giftet

handelsborgeren og godseieren Anker datteren inn i høyadelen. Anker fikk en sønn og en arving.

Grev Herman Wedel Jarlsberg malt i 1805. Tilh. Bogstad.

Montpellier

Men la oss gå til begynnelsen: Jean Gaspard Herman Wedel Jarlsberg ble han døpt i sørfranske Montpellier i oktober 1779. Faren bar ham selv til dåpen. Egentlig het han selvfølgelig Johan Caspar Herman, oppkalt etter både morfar og oldefar. Han var født få uker tidligere, nærmere bestemt 21. september 1779. Foreldrene var på reise til Napoli og måtte stanse da tiden for fødselen nærmet seg.

Napoli var hovedstad i kongeriket De to Sicilier og Europas tredje største by etter Paris og London. Dessuten var byen et av tidens største turistmål, ikke minst på grunn av den ildsprutende vulkanen Vesuv som var særdeles aktiv på denne tiden. Interessen for Italia og antikken var skyhøy, og de nærmest urørte oldtidsbyene Pompeii og Herculaneum var under utgraving. Det pirret nysgjerrig-

Romerske ruiner, kopi etter Pannini. Maleri i festsalen på Bogstad, i den store samlingen kjøpt av Peder Anker i løpet av hans Grand Tour i Europa på midten av 1700-tallet. Et eksempel på tidens store interesse for antikke motiver. Tilh. Bogstad.

heten ytterligere at byene i år 79 før vår tidsregning var begravet av den samme vulkanen som fremdeles spydde ut ild og svovel.

Men det var ikke turisme som lokket familien Wedel Jarlsberg sørover. Den 31 år gamle Frederik Anton Wedel var utnevnt til den danske kongens ambassadør til hoffet i Napoli. Med sin da 22 år gamle hustru Cathrine, hadde han allerede to barn da Herman ble født. To hadde dødd. Eldstemann,

seksåringen Christian var med sørover, mens den lille Julie på bare fire var plassert hos farens søster i Danmark.

Reisen til Napoli var både lang og anstrengende. Den gikk over Alpene, gjennom store deler av Italia med hestevogner. Vi kjenner få detaljer, men vet at de la ut i midten av desember 1779 og var fremme først 30. mars året etter.

Napoli

Funnet av en stor samling brev fra Hermans mor til hennes mest fortrolige venninne gir en helt ny innsikt i Herman Wedels barndom og oppvekst. Ikke minst gir brevene et sjokkerende innblikk i ekteskapet mellom Cathrine, født von Storm og Frederik Anton Wedel Jarlsberg. Da de ble gift var Cathrine bare 15 år gammel. Han var åtte år eldre og brukte den makten det ga.

Cathrines brev fra Napoli forteller ikke mye om huslige detaljer og heller ikke mye om barna. Vi får bare høre at Herman var en sunn, frisk, fyldig og robust baby, og at han lærte seg å gå innen han var halvannet år. Kanskje var han altså ikke spesielt tidlig ute. Dessuten får vi høre at Herman fikk en ny bror, Ferdinand, i 1781 og at begge de minste guttene var rammet av den aller farligste sykdommen som fantes: Kopper. Den krevde flest menneskeliv på den tiden. Dødeligheten er 20-30%. Herman var hardest rammet, mens

lille Ferdinand fikk sykdommen lett. Moren trodde det kunne skyldes at hun ammet ham selv, noe som må ha vært nokså spesielt for en kvinne av hennes stand. Far Frederik Anton skrev: "Det var at ønske, alle Mødre vilde gjøre det Samme." Her får vi inntrykk av at Frederik Anton var en kjærlig og forståelsesfull ektemann og far. Slik var det ikke.

Frederik Anton var mye sengeliggende. Han led visstnok av mageproblemer og trengte lange kurbadoppford. Blant annet oppholdt familien seg flere ganger ved badene på øya Ischia i Napolibukten. Ambassadør Wedel trivdes heller dårlig i Napoli. Selv om byen var stor, hadde et rikt kulturliv og mange vakre bygninger, ville han heller hatt en post på et politisk viktig sted. Cathrine Wedel beskriver noen teater-, opera- og konsertbesøk i Napoli. Men hun fikk bare én virkelig venninne, konen til den britiske sendemannen. Hun var sykkelig og døde, til Cathrines

sorg, i 1782. Etter dette virker grevinne Wedel å ha vært svært ensom.

Men tiden i Napoli tok snart slutt. Etter drøye tre år reiste familien Wedel nordover. Greven hadde fått innvilget permisjon. Den lange reisen

gikk med hest og vogn fra by til by og stat til stat i Italia: Roma, Torino, Milano, deretter Wien, Dresden og nordover til Danmark og endelig København – kongens stad – i oktober 1783. Snart skulle de treffe Julie igjen. Hun var blitt åtte år.

Haag

Våren og sommeren 1784 bodde Cathrine og barna hos svigerinnen Louise i Tønder i Slesvig. Greven reiste alene for å bese sitt gods Jarlsberg utenfor Tønsberg. Det virker ikke som datteren Julie ble endelig gjenforent med familien sin før mot slutten av sommeren 1784. Da var det etter mye om og men klart at greven var utnevnt til ambassadør i

republikken Nederland. De skulle til Haag.

Fra tiden i Haag finnes en unik kilde i legasjonssekretæren, Herman Schubart, som bodde i et eget rom i familien Wedels hus. Hans beskrivelse av forholdene fra innsiden gir ikke noe vakkert innsyn. Cathrine Wedel har han intet vondt å si om.

Hun var som en engel, syntes han, men svak og turte ikke protestere på noen måte overfor sin mann Frederik Anton. Ham beskriver legasjonssekretær Schubart derimot som en grusom tyrann. Han slo til stadighet tjenestefolkene med pisk og stokk – i all åpenhet. Han mishandlet Cathrine – til og med for øynene på Schubart. Han holdt hele huset i et jerngrep og terroriserte alle. Schubart overlesset han med meningsløst arbeid. Også for Schubart følte familien Wedels hus i Haag trist og fælt, men han hadde en mulighet til å slippe unna i perioder. Det hadde ikke familien. Det eneste som gjorde det mulig å holde ut i huset, mente Schubart, var at greven var mye syk. I perioder isolerte han

seg og kunne ligge hele formiddagen til sengs.

Greven var opptatt av å holde sine barn strengt i tømme. De skulle gis skikkelig og god undervisning. Han besluttet derfor høsten 1786, til sin kones store sorg, at de to eldste barna, Christian 13 år og Julie 11 år, skulle sendes bort på skole for tre år. Det viktigste var å lære seg fransk, det språket som også ble snakket i hjemmet. Derfor bestemte han seg for en institusjon i Alsace som også var protestantisk. Han ville selv følge barna dit for å inspisere undervisningen og se dem avgårde. Da vognen med søsknene kjørte bort, lot syvåringen Herman sorgen løpe av med seg. Han hylte og gråt så det

Det Stormske Palé. Stiftsamtmann og kammerherre Caspar von Storm eide rokokkopaleet i Christiania, som senere ble kjent som Krigsskolen i Tollbodgaten, og som i dag er fredet. Her vokste grev Hermans mor grevinne Cathrine Wedel Jarlsberg opp. Foto: Anne Sommerin Simonnæs 2013.

Hjørnet av Tollbodgaten og Dronningens gate i Christiania. Til venstre Peder Ankers gamle gård, der første etasje senere ble butikklokaler. Til høyre er Det Stormske Palé, senere Krigsskolen. Trykk fra omkring 1870.

Lensgreve Frederik Anton Wedel Jarlsberg (1748-1811), far til Herman Wedel Jarlsberg. Lensgrevinne Cathrine Wedel Jarlsberg f. Storm (1756-1802), grev Hermanns begavede, liberale og frittalende mor. Malt av Jens Juel antakelig 1772. Privat eie.

hørtes ut på gaten. Det var som han ante tragedien som skulle komme.

For bare et halvt år etter, i april 1787, døde eldstebror Christian i Alsace etter seks ukers sykdom. Sorgen var tung å bære for foreldrene. Nå var Herman syv år gammel arving til grevetittelen og godset Jarlsberg som han aldri hadde sett. Brorens død

gjorde voldsomt inntrykk på Julie. Hun ble overlatt til seg selv på kostskolen i Alsace.

Familien Wedel forlot Haag i 1788. Frederik Anton hadde ønsket seg vekk lenge. Diplomatenposten i Stockholm sto høyt på ønskelisten. Dessuten måtte han igjen inspisere godset sitt i Norge.

Norge, Slesvig og London

Sommeren 1788 kom altså Herman, i en alder av nesten ni år, for første gang til Norge og herregården Jarlsberg. Det blir sagt at arvingen til grevskapet, Herman, som først og fremst snakket fransk, kalte godsforvalteren Hammer for monsieur Marteau – som redskapet hammer heter på fransk. Samtidig ble den franske barnepiken Claire sendt hjem

og erstattet av en enke fra Tønsberg. Alt tyder på at dette var første gang Herman hadde norsk barnepike. Men Norges-oppholdet varte ikke lenge.

Alt sommeren året etter, i 1789, reiste familien til Cathrines søster i Slesvig for å vente på at faren kunne reise til sin neste utenrikspost – London. Endelig hadde Frederik Anton fått

en post med politisk betydning. Planen var at Cathrine og barna skulle reise til Frankrike for å tilbringe vinteren sammen med Julie i Alsace. Så skulle de, etter hennes konfirmasjon, ta henne med til London. Men den franske revolusjon kom i veien. Forholdene i Frankrike ble plutselig svært uforutsigbare, og Frederik Anton Wedel nedla forbud mot å reise til Alsace. Høsten 1789 var de mange uker uten brevkontakt med Julie. De fryktet det verste. Men det gikk godt.

Oppholdet i Slesvig ble langvarig. Der lekte barna med sine fettere og kusiner. Først på nyåret 1791 kom tiden for etablering i London. Endelig ble også Julie gjenforent med familien sin.

I mange år førte familien Wedel en isolert tilværelse i London. Grevnen ble stadig strengere. Barna fikk privatundervisning, men faren endte konstant i konflikter med huslærerne og

byttet dem ut. Grevnen nektet barna omgang med engelske barn. Heller ikke andre diplomatbarn skal de ha hatt kontakt med, med unntak av den russiske ambassadørens sønner som faren betraktet som tilstrekkelig konservative. Han var begynt å frykte alt som luktet av revolusjon og liberale tendenser. Moren var derimot mer reformvennlig innstilt, men dette måtte hun for enhver pris skjule for sin mann.

Gradvis avslørte Cathrine for sin venninne Sophie Schulin hvilket terrorregime hun levde under. Av og til fikk hun smuglet ut et brev til henne der hun kunne tale litt friere. I virkeligheten kontrollerte mannen hver minste bevegelse hun gjorde. Han leste alle brev hun fikk. Han nektet henne å skrive så ofte hun ville eller hva hun ville. Til og med tonen i brevene måtte han godkjenne. Den måtte ikke bli for fortrolig og vennlig. Her skulle avstanden holdes. Brevene måtte skrives på fransk.

Det Wedelske våpen i hallen på Bogstad. Utført i gipsstukk av Domenico Erdmann i 1916.

Cathrine Wedel levde i et helvete av et ekteskap. Sannsynligvis ble hun jevnlig slått. Hun ble daglig ydmyket. Hvordan det har vært med barna,

aner vi lite om, men vi vet at barna var svært opptatt av å oppføre seg slik at faren var fornøyd med dem. Vi vet også at han kuet dem. Dessuten

I brev fra London til sin venninne Sophie Schulin avslører grevinne Cathrine Wedel Jarlsberg hvilket terrorvelde hennes ekteskap var. Her er et av de utsmuglete brevene, fra november 1793. Hun avslutter med at brevet må brennes og at Sophie ikke må kommentere hva som fortelles. Tilh. Frederiksdal Slot.

er det lov å gjette. Sannsynligvis slo han dem jevnlig. Sannsynligvis har de vært like redd for ham som moren var. Vi vet også at Herman hele livet hadde den særegenheten at han aldri så noen i øynene. Dette kan komme av behandlingen han fikk av faren som liten.

Cathrine Wedel begynte å planlegge flukt. Og i 1797 klarte hun å gjøre alvor av det. Hun fikk med seg den eldste datteren Julie og kom seg om bord på en skute til Danmark. Der ble

hun tatt i mot av venner. Hele den danske eliten sluttet opp om henne. Alle visste etter hvert hvor grusom mannen hennes var. Selv Frederik Antons søster og hennes mann gikk helljertet inn for Cathrine Wedels sak. Hun ble skilt fra sin mann, og kom til en ordning der døtrene ble sendt til moren i Danmark. Men de fire sønnene satt igjen i London styrt av en despotisk far. Samtidig hadde morens flukt vist at det var mulig å slippe unna.

Flukten fra London

I juni 1799 brygget det opp til konflikt mellom faren og sønnene. Herman og Ferdinand hadde lånt penger av en franskmann, Henry Bogearde, som tidligere hadde vært ansatt i Wedels hus som tjener. Bogearde utnyttet brødrene og forfalsket Hermans underskrift på flere vekslar. Bogearde ble tatt for falskneriet og trukket for retten. Her møtte begge de eldste brødrene Herman og Ferdinand og dessuten deres huslærer, tyskeren Friedrich August Nitsch, som var elev av den store filosofen Immanuel Kant. Både Ferdinand og huslæreren bekreftet i retten at Bogearde hadde forfalsket Hermans underskrift. Han ble dømt – til døden. For 20 pund.

Da Frederik Anton på sitt leide landsted i Isleworth ved Themsen leste om saken i The Times, fikk han et av sine vanvittige anfall. Han konfronterte Herman, Ferdinand og huslæreren. Først gikk han løs

på huslæreren. Den tyske filosofen nektet å la seg kue av en brutal volds- mann. Da Herman så det, tok han den skjebnesvangre avgjørelsen: Opprøret. Han forsvarte læreren mot faren. Ferdinand gikk med.

På en eller annen måte fikk faren kontroll over situasjonen. Da faren skulle straffe Herman – det vil sannsynligvis si slå ham – ville Ferdinand forsvare ham. Faren grep da en linjal – og brukte den. Ferdinand ble banket til anger, men Herman lot seg ikke knekke. Han hadde tatt skrittet. Hva som umiddelbart skjedde med huslæreren vet vi ikke, men brødrene ble låst inne på hvert sitt rom. Heldigvis for dem kalte de diplomatiske pliktene på faren og han måtte inn til London. Det ga dem sjansen.

Faren skal i hastverket ha glemt å låse en av dørene inn til værelset der Herman var stengt inne. Han kom seg derfor ut og befridde broren.

Sammen flyktet de. Med hver sin lille klesbylt kom de seg til et tvilsomt herberge ved Charing Cross. De forsvant i storbyen.

Da faren oppdaget flukten sendte han huslærer Nitsch, den tyske filosofen, for å forhandle med brødrene. Han klarte å finne dem, men lot dem åpenbart slippe unna. Kanskje har han bistått dem med flukten. En dansk major hjalp dem med penger, og en utenlandsk diplomat bisto dem

med falske pass. Var flukten mer planlagt enn vi har visst? Uansett rykket greven inn en annonse som etterlyste de opprørske brødrene. Men de lot seg ikke stanse.

Under de falske navnene Smith og Meyer kom de til Edinburgh. En skute bragte dem videre til Norge, og derfra lå veien åpen til moren i Danmark. De var fri. Herman var 19 år gammel og Ferdinand 18.

Karriere i København

I kongens by, Oldenburgerrikets hovedstad, kom Herman raskt under beskyttelse av morens venner – fremfor dem alle den søkkrike reformvennlige finansminister Ernst Schimmelmann og hans kone Charlotte, den berømte salongvertinnen og mesenen. Herman gjennomførte jusstudier med godt resultat og viste seg som en begavet og ambisiøs ung mann. Mange oppfattet ham imidlertid som en ekstrem-liberaler, et brushode og en opprører. Det er nok riktig at Herman den gang har vært ganske intens. Og det er i grunnen forklarlig at han helhjertet omfavnet den friheten han hadde vunnet ved å unnsnippe faren.

I 1802 døde moren Cathrine Wedel bare 43 år gammel. Herman kom med sin sorg til sine nye "foreldre", de barnløse Charlotte og Ernst Schimmelmann. Charlotte Schimmelmann omtalte ham som et av sine barn og beholdt en godhet for ham livet ut.

I København traff han en rekke av de nordmennene som i og etter 1814 skulle komme til å spille en så fremtredende rolle i Norges historie. Men ennå hadde ikke Herman Wedel noe med Norge å gjøre, annet enn en viss Norges-romantikk. Norge var på moten i København, ikke minst den selvstendige norske bonden. I de tysk-kulturelle kretsene som Schimmelmann var en del av, var beundringen for det norske spesielt sterk. Det passet Herman godt. Han ble utsatt for en del av denne typen beundring selv og skal i København-årene ha gått under navnet "den norske bjørn". Dikteren Adam Oehlenschläger hyllet ham noen år senere (i 1813) som den "gode Jarl i Norden".

Som seg hør og bør meldte Herman Wedel seg til tjeneste mot den truende britiske fiende i januar 1801 da landvernet ble opprettet. Han ble, takket være sin adelige bakgrunn, straks utnevnt til kaptein. Under

Fra høyre står grev Ernst Schimmelmann (1747-1831) som var finansminister til 1813, senere statsminister i Danmark. Grevinne Charlotte Schimmelmann (1757-1816) holdt salong i parets palé i Bredgade, hvor mange kjente europeiske personligheter kom. Til venstre står dikteren Jens Baggesen. Illuderer tiden ca. 1806. Malt av Hans Jørgen Hammer (1815-82) ca. 1870. Tilh. Det Nasjonalhistoriske Museum, Frederiksborg.

slaget på Københavns red 2. april samme år, kom han ikke i kamp, men bevitnet grusomme scener da sårede ble bragt i land fra skipene som britene beskjøt. Danmark-Norge ble ikke trukket inn i direkte

krig med Storbritannia ennå, men landet ble drevet langt i retning Napoleon. Nøytraliteten hadde vært Danmark-Norges lykke, grunnlaget for "gullalderen" på slutten av 1700-tallet. Europa var på vei inn i en lang

krigsperiode og Danmark-Norge skulle ikke klare å holde seg utenfor. Slaget på Reden var et forvarsel.

I 1801 ble Herman Wedel gitt den meget betrodde stillingen som finansminister Schimmelmanns privatsekretær. Han bodde i finansministerens palé i Bredgade. På Charlottes salong-aftener traff han noen av tidens

fremste kunstnere. Og Ernst førte ham inn i sitt forretningsimperium. I tillegg begynte Herman Wedel en karriere i den danske finansstyrelsen, også den under Schimmelmann. 1803 ble han utnevnt til sekretær i Finanskommisjonen og assessor i Finanskassedireksjonen. Han var spådd en lysende fremtid i eneveldets administrasjon.

Norge kaller

Herman Wedels Norges-romantikk var kanskje spesielt sterk nettopp fordi han nesten ikke hadde vært i fedrelandet. Han hadde tilbragt et år på Jarlsberg som åtte-niåring. I tillegg hadde han såvidt satt foten på norsk jord under flukten fra faren i 1799. Han kjente derfor fedrelandet hovedsakelig av omtale, fra moren, fra en barnepike, og fra nordmenn han traff.

Kanskje skal vi ta ham på ordet i det eneste kjente diktet fra Herman Wedels hånd. Der omtaler han Norge som: "Den plet, der er mig kjærest paa vor Jord", men han stanset ikke der:

*Didhen staar al min hu! Jeg venter,
Naar først er endt min prøvetid,
Og Nornen mig til Norge henter,
At ofre for mit land hver daad,
hver id!*

Punsjebolle fra Kongelig Dansk Porcelain, fra en serie laget i 1807 med motiv fra slaget på Københavns red 2. april 1801. Bollen er en gave til grev Wedel for innsatsen under kampene. Tilh. Bogstad.

Jarlsberg hovedgård med Sem middelalderkirke, malt i 1812-13 av Carl Fr. Vogt i spisestuen på Bogstad. I gravkapellet ved kirken ligger både Peder Anker og grevparet begravet. Foto: Arthur Sand.

Karen

Om ikke "prøvetiden" var helt over, så ble Herman Wedel Jarlsberg beordret til Norge sent i mars 1806. Han ble leder for arbeidet mot nøden blant arbeiderne ved sølvgruvene på Kongsberg. Gruvedriften var i perioder stengt, og nøden ble stor. Allerede på vei til Kongsberg klarte brushodet Herman Wedel å forelske seg. Det hadde seg slik: Da han ankom Christiania 12. april fikk han vite at det dagen etter skulle være konfirmasjon for Karen Anker. Kanskje hadde Herman Wedel truffet Karen Anker fra Bogstad – eneste barn av magnaten Peder Anker tidligere? I alle fall bestemte han seg for å gå til messen, og han forelsket seg. Han mente det var skjebne. Han så

og snakket med "den kjære piken" nesten hver eneste dag i Christiania, han besøkte flittig "den brave far" på Bogstad. Plutselig var han svært lite lysten på å reise til Kongsberg: "Karen er en guddommelig ung pike uten egentlig å være vakker – men hun blir det mer dag for dag." Han var ganske sikker på at hun ville gjøre ham til en lykkelig ektemann. Han merket godt at faren, Peder Anker, ikke var ugunstig stilt:

*Var jeg bare i Christiania!!! Gud!
Når jeg tenker på Karen (og det er ofte) så er jeg et ganske annet menneske enn før – jeg føler meg så god, så menneskevennlig, så deltagende, – jeg omslutter hele verden*

med kjærlighet. Var hun bare fullt og helt min! – Det ville ha den heldigste innvirkning på mitt moralske vesen, mitt egentlige jeg!

Karen skulle reise til Marcus Gjøs Rosenkranz på Hafslund der hun for tiden bodde sammen med datteren i huset. Herman bare ventet på at hun kom til Bogstad etter tre ukers tid. Da skulle han reise dit og erklære seg. Han fryktet hvordan han ville ta det om Karen ikke kunne elske ham. Han talte dager og timer til hun kom til Bogstad: "Om Karen ikke hadde hatt en skilling skulle hun bli min om jeg så måtte kjempe med tusen djevler!" Det var grusomt for ham å sitte og vente: "Jeg forbanner hver dag tusen ganger at jeg er sendt til Kongsberg – fordi dette stedet ligger 12 danske mil fra Bogstad og Christiania." Herman reiste, og han må ha hatt rask suksess i sine fremstøt, for vi vet at Karen ga ham det første kysset 19. mai 1806.

Karen Christiane Andrea Anker (1789-1849) som ung. Antakelig tegnet av den svenske maleren Oluf Södermark. Foto: NF.

Herman skrev straks til sin "mor" Charlotte Schimmelmann, på fransk selvfølgelig, og fortalte: "Hun er arving til en umåtelig formue. Men det har ingen lunde påvirket mitt valg. "Han skrev at hun var en engel og at hun sannsynligvis ville tilføre hans egen karakter "mildheten og roen den mangler". Charlotte Schimmelmann skrev at det var et kjærlighetsekteskap "det vet jeg, selv om alle bare taler om millionformuen til den meget elskelige frøkenen, hun er 16 eller 17 år. Hun er godt oppdratt, har ikke noe dårlig

En av bryllupsgavene til Karen Anker og Herman Wedels bryllup i 1807 var et vakkert brodert skjembrett. Det er silkebroderi på hvit taft, og er et praktverk i tekstilsammenheng. Foto: Oddvar Bergersen.

Peder Anker (1749-1824), hans kone Anna Elisabeth Cold (1749-1803) og deres datter Karen (1789-1849) som ble gift med grev Herman Wedel Jarlsberg (1779-1840). Malt av den berømte danske hoffportrettmaler Jens Juel i 1792. Den treårige Karen står ved farens kne og peker på bildet av Bogstad som hun er enearving til. Tilh. Bogstad.

hode, og han forsikrer meg at jeg vil komme til å like henne". Men heller ikke Charlotte Schimmelmann lot være å registrere at de enorme eiendommene til Peder Anker ville til-

falle hans enearving Karen. Hun så for seg at Ankers gods grenset opp til Jarlsberg og slik en dag "kom til å utgjøre et helt lite kongerike". Herman ville bli rik. Kanskje hadde

danskene for å bidra til å forsyne Frankrike med viktige varer under dekke av nøytralitet. De ville ha Danmark-Norge ut av det væpnede nøytralitetsforbundet der Sverige, Russland og Prøyssen også var med. I 1801 hadde det som nevnt kommet så langt som til det berømte slaget på Københavns red, der store deler av den dansk-norske marineflåten ble ødelagt. Det var en total ydmykelse av kronprins Frederik, som egenrådlig førte utenrikspolitikken. Den lite begavede kronprinsen måtte oppgi den offensive nøytralitetspoli-

tikken som hadde provosert britene. Men heller ikke den forsiktigere, strengt nøytrale politikken ble opprettholdt i lengden. Den eneste faste kursen som så ut til å bli opprettholdt, var at kronprinsen, uten å lytte til råd, førte sin fars kongeriker og øvrige besittelser ansvarsløst og stedig mot avgrunnen.

I 1803 hadde Storbritannia erklært Frankrike krig, og i januar 1807 innførte Napoleon sin såkalte fastlandsblokade av de britiske øyene. Danmark-Norge ble satt under press

Maleri av Bærums verk i spisestuen på Bogstad, malt av Carl Fr. Vogt 1812. Her hadde greveparet en standsmessig bolig. Foto: Arthur Sand.

I Kongeværelset på Bogstad henger portretter med kongelig krone på billedrammen, gitt som gaver av de kongelige gjester. Her henger også Napoleon, som ikke har vært på besøk. Foto: Lars-Erling Mikkelsen.

fra begge sider. Napoleon sa det så klart som at staten måtte erklære enten "England eller meg krig". Danmark-Norge ble gradvis drevet inn i krigen på Frankrikes side. Dette kunne ikke britene sitte stille og se på. Ryktene gikk om at den dansk-norske flåten ble gjort klar til krig og at Napoleon ville gå mot Danmark for å tvinge landet inn i allianse med Frankrike.

I august 1807 begynte britene å landsette tropper på Sjælland. I dagene 2.-5. september 1807 ble København bombardert. Det endte med overgivelse. Men hovedsaken var at den dansk-norske flåten endelig var satt ut av spill. Størsteparten av marinen ble tatt med til Storbritannia i det såkalte "flåteranet".

Norge var nå avskåret fra Danmark på grunn av britisk blokade. Det ble tunge år med nød og isolasjon for Norge. Den norske økonomien, som i stor grad var basert på eksport av tømmer, metall og fisk, brøt sakte, men sikkert sammen under

den britiske blokaden. På grunn av de vanskelige kommunikasjonene mellom Danmark og Norge under Napoleonskrigen ble det nødvendig for kronprins Frederik å opprette en midlertidig regjering som kunne styre Norge. Denne regjeringskommisjonen ble opprettet i august og trådte i funksjon 1. september 1807 under ledelse av prins Christian August av Augustenborg, en dansk adelsmann som også var general og øverstkommanderende for de norske styrkene. Krigen og opprettelsen av regjeringskommisjonen ble samtidig det som sendte Herman Wedel som et prosjektil inn i storpolitikken.

Handlingens tid

Det begynte slik: Så snart Herman Wedel hørte om krigen, meldte han seg til tjeneste for regjeringskommisjonen som hadde bedt ham

komme til det første møtet 1. september. Wedel var nettopp en mann de kunne trenge. Han tilbød seg å reise gjennom den britiske blokaden

til Danmark. København måtte reddes! Han ville gjenopprette kontakten med kronprinsen og hans råd i Kolding og orientere dem om situasjonen i Norge. Oppdraget gikk også ut på å overrekke viktige depejer, meddele kronprinsen Christian Augusts plan om å unnsette København med norske tropper. Han skulle også forsøke å skaffe nødvendigheter for Norge, fremfor alt penger.

5. september reiste Herman Wedel ut fra Frederiksværn (Stavern). Da var det allerede for sent å redde København. Britene avsluttet sitt voldsomme bombardement den dagen. Hver dag hadde det vært skutt med mer krutt enn det som ble brukt i hele slaget ved Waterloo. Det hadde kostet rundt 400 dansker livet. Ødeleggelsene var enorme.

Wedel var forkledd som en vanlig matros for ikke å vekke oppsikt dersom britene kom til å gripe ham. Og det var rett før. Underveis ble den lille losbåten forfulgt av tre britiske skip, men klarte å seile fra dem. Endelig hadde amtmannen fått blåst av seg det byråkratiske støvet. De nådde velberget Fladstrand (Frederikshavn), og om ettermiddagen 8. september nådde sendebudet Herman Wedel Jarlsberg frem til Kolding.

De fillete matrosklærne til Herman Wedel gjorde det vanskelig for jydene å tro at 27-åringen virkelig var greve, amtmann og sendebud til kongen. Men han måtte reise helt til Kiel for å treffe kronprinsen. Da hadde matros Wedel fått sydd en

lapp på klærne. Sannsynligvis har Wedels værbitte og enkle fremtoning bare styrket ham i kronprinsens øyne. Det viktigste ærendet han fremførte var Christian Augusts plan om å føre tropper fra Norge til Sjælland for å forsvare København. Men om Christian August var en yrkesmilitær med forståelse for hvor prekær hovedstadens stilling faktisk var, kan ingen si at kronprinsen var like fornuftig. "Det er vel alt sammen," svarte han Wedel, "men København holder seg nok." Både Wedel og kronprinsen levde i den tro at København fremdeles holdt stand mot britene. Beskjeden om at København hadde falt nådde kronprinsen rett etter at han hadde møtt Wedel.

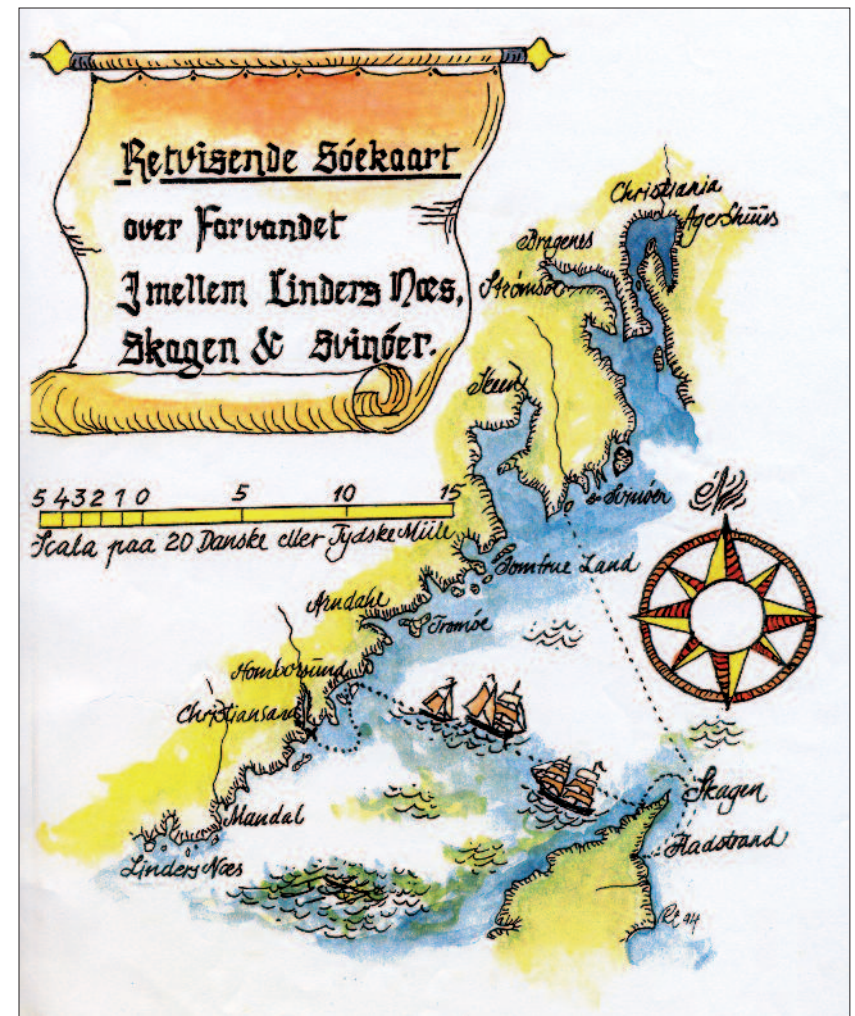
Greven måtte komme seg så raskt som mulig tilbake til Norge. Han hadde fått med seg store mengder kontanter, mer enn 100 000 riksdaler, som skulle holde det norske statsmaskineriet i gang. Dersom han ble tatt av britene ville det være alvorlig. Han slapp over Skagerak uten hindringer og kunne møte Regjeringskommisjonen i Christiania 19. september.

Snart ble nye oppgaver lagt på ham, nemlig å skaffe forsyninger til Norge. Landet var ikke selvforsynt med korn og dessuten rammet av britisk blokade. Hungersnød ville derfor bli følgen om ikke korn kom inn gjennom blokadelinjene. Hans oppdrag ble å skaffe så mye korn som mulig til norske havner. Regjeringskommisjonens idé var å la private stå for innkjøpene og la dem tjene

en begrenset prosentandel penger på det. Wedel reiste til Gøteborg, sannsynligvis over land. Der kom han over et stort parti korn på 2040 tønner. Siden han ikke hadde noen privat kornhandler som kunne foreta handelen, gjorde han det selv på regjeringskommisjonens vegne. Han

sendte det til Norge med svigerfar Peder Anker som mottager. Wedel var klar over at han handlet uten tillatelse.

Fra Gøteborg satte Wedel i åpen båt over Kattegat til Jylland 30. september. Ved å seile om natten forsøkte

Kart over farvandet der skutene krysset Skagerak med sin dyrebare kornlast. Tegnet av Rolf Lønne til en beretning om Peder Søeberg som deltok i den farlige farten.

Detalj av maleri av Vækerø, malt 1812-13 av Carl Fr. Vogt i spisestuen på Bogstad. Hovedbygningen der grevparet bodde som nygifte. Foto: Arthur Sand.

de å unngå britene. De kom ut i storm, og lyktes å seile ubemerket midt gjennom en britisk transportflåte på hele 40 skip. Han besøkte regjeringens hovedkvarter i Rendsburg og kongens i Kiel. Han fikk med seg 100 000 riksdaler til innkjøp og handlet inn store mengder matvarer på Jylland. Problemet ble transporten hjem. Han satte løytnant Henning i Fladstrand og stiftsamtmann Penne i Aalborg til å være ansvarlige for å sende varene til Norge.

Det første han gjorde da han var tilbake i Norge i slutten av oktober var å reise langs kysten ned til Kristiansand for å forberede mottagelsen av forsyningene fra Danmark og fremskaffe skip som kunne foreta reiser over til Jylland for å hente forsyningene. I Jylland hadde det nemlig

vist seg vanskelig å skaffe skuter, selv om regjeringen hadde tilbudt å forsikre skipene. Overfarten ble sett som svært risikabel. Og det med god grunn. Storbritannia holdt Norge i et jerngrep.

Da Herman Wedel slo seg til ro på Bærum i november, rapporterte han til regjeringsskjemmen at kontrakter var inngått i Gøteborg og Jylland for til sammen 44 800 tønner havre, 22 479 tønner rug, 6400 tønner bygg, 1460 tønner kjøtt, 510 tønner smør, 500 tønner erter, 382 tønner helgryn, 40 tønner halvgryn, 81 skippund flesk, 70 skippund ost. (1 skippund var ca. 160 kg.) Han hadde sørget for å fremskaffe 48 større eller mindre skip, de fleste norske, til frakt av varene til havner i Sør-Norge. Regjeringen i Danmark

la det meste til rette for ham og var svært imøtekommende. Det var også hans ”far” grev Schimmelmann som hadde ansvaret for forsyningsarbeidet på dansk side. Schimmelmanns innsats for å avhjelpe nøden i Norge har vært lite omtalt.

Wedel hadde foretatt handler for 95 480 riksdaler og 92 skilling. Dette var en enorm sum. Dels hadde han gått ut over sine fullmakter ved selv å inngå kjøpskontrakter. Regjeringsskjemmen hadde i utgangspunktet bedt ham la andre stå for innkjøpene. Da regjeringsskjemmen så at Wedel inngikk kontrakter, dels selv som entreprenør på svigerfars kreditt, dels på regjeringsskjemmens vegne til stor risiko, ble hans fremferd diskutert. Kommisjonen var inne på å sende en person etter Wedel for å kontrollere ham. Kommisjonsmedlem Enevold de Falsen, en svært begavet og farverik person, foreslo da sin sønn Christian Magnus Falsen. Nå ble Falsen aldri sendt ut for å kontrollere Wedel, men likevel kan kanskje en kilde til det senere fiendskapet de to i mellom på Eidsvoll være å finne her?

I november 1807 ble Wedel leder av en nyopprettet provideringskommisjon som skulle sørge for forsyninger til Norge. Oppgaven var først og fremst å føre tilsyn med alle korninnførslene for statens regning.

Grev Wedel var ikke alene om å engasjere seg for kornimport til Norge. Som han heller ikke var alene om å skaffe Norge kontanter.

Amtmannen i Kristiansand, Nicolai Emanuel de Thygeson, foretok et par lignende reiser som Wedels over Skagerak. I Bratsberg amt var det opprettet en egen provideringskommisjon. Amtmann Løvenskiold sto der i spissen for virksomheten. Selvsagt var det ikke bare samfunns-opper som engasjerte seg. Vi kjenner jo også alle Ibsens episke dikt om Terje Vigen. Det handler om alle som med livet som innsats forsøkte å skaffe korn til landet i nødsårene 1807–14.

Det største problemet var å skaffe skip som kunne frakte kornet. Norske redere kviet seg for å ta risikoen. Faren var stor for å miste skipet til britene. Rentekammeret i København opprettet derfor i desember 1807 en egen forsikring for de skipene som seilte til Norge med korn, uten at det hjalp tilstrekkelig på situasjonen.

Utenfor Vækerø sees trolig grev Wedels egen seilbåt. Detalj fra Vækerøbildet. Foto: Arthur Sand.

sjonen hjemme i Norge. Han følte seg provosert over at kommisjonen ved et par anledninger hadde grepet inn og endret hans ordre. Det var heller ikke enkelt å kommunisere med Norge i disse dager, med krig med Sverige på den ene siden og Storbritannia på den andre. Regjeringskommisjonen visste derfor ingen ting om hvordan det gikk med Wedels oppdrag i Danmark. Misstemningene ble imidlertid snart ryddet vekk.

Wedel overlot sine oppgaver i Danmark til sin gamle venn Herman Løvenskiold. Sammen med krigsråd Langeland skulle han arbeide på dansk side for leveransene til Norge denne andre krigsvinteren. Wedel forlot i slutten av oktober eller begynnelsen av november 1808 Danmark og seilte over Skagerak. Igjen foregikk ferden en mørk natt, og igjen var været ruskete. Det var nettopp ideelle forhold for å slippe unna britene.

Sammen med sine nye kolleger i provideringsarbeidet deltok Wedel i regjeringskommisjonens møte i Christiania 16. november 1808. Dette ble samtidig kommisjonens ledende kraft Envold de Falsens siste møte. Samme kveld gikk han i Det Dramatiske Selskabs teater. Det var en mørk og stormfull aften. Dagen etter ble liket hans funnet flytende i fjorden. Enevold de Falsen hadde vært preget av melankoli og depresjoner. Han hadde druknet seg.

Enevold de Falsen var et stort tap.

Han hadde vært regjeringskommisjonens ledende medlem. Det ble derfor viktig å utnevne et nytt medlem i hans sted. Det hadde allerede vært et problem at regjeringskommisjonen var for liten. Alt i september 1808 var derfor kammerherre Georg Kaas blitt sendt opp til Norge for å ta sete i kommisjonen. Men Kaas nådde aldri frem. Som Wedel hadde han seilt fra Jylland i storm da det skulle være lettest å slippe over – men stormen ble for hard, skipet forliste og Kaas og hele mannskapet omkom.

Prins Christian August henvendte seg få dager etter Enevold de Falsens død til kongen og ba om ett eller to nye medlemmer til regjeringskommisjonen. Men denne gangen ba han kongen sørge for at medlemmene ble utnevnt blant personer som allerede befant seg i Norge eller var norskfødte. Han hentydet faktisk til den norske selvstendighetsfølelsen og oppfordret kongen til å utnevne personer som kjente landet godt. Indirekte kritiserte han kongen for ikke å oppnevne nordmenn til toppembeter og ba ham direkte om å gjøre det nå. Han nevnte tre menn: Amtmann Sommerfelt i Kristians amt (Oppland), stiftamtmann de Thygeson i Kristiansand – og grev Wedel.

Kong Frederik VI, som nylig hadde rykket opp til kongeverdigheten da hans sinnssyke far Christian VII døde i mars 1808, lyttet ikke synderlig til rådene fra Christian August. Han utnevnte i stedet en 60 år gammel etatsråd ved navn Nils Tønder Lund

I Blåkabinettet henger miniaturer av personer som er knyttet til Bogstads familie og historie. Her er fra venstre kong Frederik VI av Danmark, stattholder prins Christian August og kongens gemalinne dronning Marie Fredrikke født prinsesse av Hessen. Tilh. Bogstad. Foto: Monir Jonas Kadah.

som skulle sendes opp fra Danmark. Han var en meget respektert embetsmann og burde vært en styrking av kommisjonen. Om han da hadde nådd frem. Lund nådde nesten kysten av Norge i januar 1809. Skuta ble observert fra land i nærheten av Arendal. Men der ute ble den stanset av drivis. Forsøk på å hjelpe dem der ute førte ikke frem. Til sist forsvant skipet. Ingen av de ombordværende ble reddet.

Men kort før dette tragiske forliset hadde kongen besluttet å utvide kommisjonen ytterligere. Og denne gang handlet han delvis i tråd med anbefalingene fra regjeringskommi-

sjonens formann, prins Christian August. Fra 21. desember 1808 ble amtmann i Buskerud, grev Herman Wedel Jarlsberg, utnevnt sammen med Matthias Leth Sommerhjelm, amtmann i Smålenene (Østfold).

Så vidt fylt 30 år hadde han nådd et av de aller høyeste trinn på karrierestigen. Han fikk dermed plass i den første norske regjeringen siden riksrådet ble oppløst i 1536.

Wedel fikk etterhvert stor tillit hos regjeringskommisjonens leder, prins Christian August. Snart var Wedel det ledende medlemmet. Han ble en pådriver for å få slutt på krigen

med Sverige og i stedet slutte et forbund med svenskene. Han ønsket en union som besto av Norge og det hardt pressede Sverige mot Russland. Danmark måtte også gjerne slutte seg til en slik union, men for Wedel var det viktigste å slutte fred med Storbritannia slik at norsk eksport kunne komme i gang igjen. At fred

Wedel – en forræder?

Situasjonen vinteren 1808–09 var ganske håpløs, til tross for at det i desember var sluttet fred med svenskene. Britenes blokade var erstattet av en langt verre sperring: Isbeltet som stengte Norge fullstendig inne.

Frederik VI planla angrep på Skåne. Han så seg selv som hele Nordens Frederik. En ny Kalmarunion var målet. På svensk side ble det derimot drevet propaganda i Norge for tilslutning til Sverige og løsrivelse fra Danmark. Frederiks angrep på Skåne uteble da isen forsvant. I stedet besluttet han at Christian August skulle angripe Sverige fra Norge. Det var ikke så risikabelt som det kunne høres. Sverige var i hardt vær. I øst truet Russland. Finland var allerede tapt, og de russiske styrkene kunne marsjere videre. Men så kom uventede begivenheter i Sverige. Oberstløytnant Georg Adlersparre, som ledet vesthæren som sto oppstilt mot Norge, ville avsette kongen. Han trakk sine styrker tilbake fra norskegrensen og lot soldatene marsjere mot Stockholm. Men andre kom Adlersparre i forkjøpet og fikk kong Gustav IV Adolf avsatt 13. mars

med Storbritannia var viktig, var allmenne synspunkter i store deler av det hardt krigsrammede østnorske handelsborgerskapet.

I utgangspunktet var Wedels ønske en svensk-dansk-norsk union under ledelse av Danmark-Norges kong Frederik VI.

1809, Adlersparres soldater nådde ikke hovedstaden før den 22. mars.

Men hvordan turte Adlersparre forlate sine stillinger ved norskegrensen når han visste at Christian Augusts styrker kunne benytte anledningen og tilføre Sverige et avgjørende nederlag? Svaret er at Adlersparre hadde kontakt med nordmennene og forsikret seg om at de ikke ville utnytte situasjonen.

Sverige var en stat i krise. I 1808 var nederlaget mot Russland klart og Finland avstått til tsaren. Muligheten for en knusende dansk-norsk seier over Sverige var til stede. Agenter krysset grensen mellom Sverige og Norge med beskjeder. Det ble gjort klart for svenske militære at noe angrep fra Norge ikke ville komme. Sentralt i denne trafikken sto Herman Wedel Jarlsberg, prins Christian Augusts viktigste rådgiver. Dette åpnet for det svenske kuppet.

Den som ble innsatt som konge i Sverige var den gamle og barnløse hertug Carl av Södermanland. Siden kongen var barnløs, måtte det velges

Her vises Blåkabinettet med bilde av kong Carl XIII, svensk-norsk unionskonge 1814–1818. Portrettet er gitt fra kongen til statsminister Peder Anker. Foto: Bogstad.

en tronfølger. For Herman Wedel var løsningen klar, og han skisserte den i et brev for Ernst Schimmelmann: Frederik VI av Danmark måtte frasi

seg sin enevoldsmakt. Slik kunne han bli hele Nordens konge. Schimmelmann svarte at slike tanker var helt upassende. Det er fra dette

På Bogstad kom Ankers og Wedels gjester; kunder og klienter, kontakter fra inn- og utland. I spisestuen med bysten av grev Wedel, kunne trolig serveringen se ut som bildet viser. Foto: Svein Brimi.

annet sove på samme rom som kuppemakeren Adlersparre. De to drøftet fremtiden og hvordan man best mulig skulle kjempe for en norsk tilslutning til Sverige. Wedel ønsket to likeverdige, selvstendige skandinaviske riker. Deretter vendte Wedel hjem igjen. Men igjen fikk planene hans seg et skudd for baugen. I mai 1810 døde plutselig prins Christian August – det vil si kronprins Carl August av Sverige. Han var ugift og barnløs.

Grev Wedel på Sveriges trone?

Sveriges ulykker syntes ikke å ta slutt. Finland var tapt og nå sto landet på nytt uten kronprins. Flere navn var på tale. Til og med Herman Wedel Jarlsberg sto på listen. Den 31 år gamle greven hadde sannelig blitt

Ryktene sa at kronprinsen var forgiftet av såkalte gustavianere, altså den gamle kongefamiliens støttespillere. Begravelsen ble overskygget av en grusom hendelse som rammet den erkekonervative gustavianeren grev Axel von Fersen. Fersen ble angrepet og drept av pøbelen – ironisk nok for påståtte forbindelser til et innbilt kronprinsmord. Alt tyder på at kronprinsen døde av et ganske naturlig hjerteinfarkt.

lagt merke til i Sverige. Kunne han virkelig bli valgt til kronprins?

I realiteten hadde han ingen sjanse til å bli valgt. Det hadde heller ikke kong Frederik av Danmark som var

lite populær blant svenskene. Den avdøde kronprinsens bror, Frederik Christian av Augustenborg, var på tale. Det samme var prins Gustav, sønnen til den avsatte kong Gustav IV. Alle de nevnte kandidatene manglet det svenskene først og fremst var ute etter: Militær kunnskap og erfaring. Det hadde han i fullt monn, franskmannen som kom seirende ut av valget. Han het Jean-Baptiste Bernadotte, og hadde vært en av de fremste av Napoleons generaler, herdet på Europas slagmarker. Som svensk kronprins tok han navnet Carl Johan. Fra nå av var det han som styrte svensk politikk med fast hånd. Planen han utarbeidet gikk ut på å gi Russland Finland og slutte fred med tsaren, deretter skulle

Norge vinnes for Sverige som en kompensasjon for tapet av Finland.

Årene 1811–1813 var de verste i Norge. Det var uår og nød. Krigen varte ved. Økonomien i Danmark-Norge var i fritt fall. Igjen var det britisk blokade av Norge. I tillegg kom et nytt uår i Norge 1812.

Samtidig var kongens mistillit til Wedel på sitt aller høyeste i 1811. Og med god grunn. Den nyvalgte kronprinsen i Sverige, Carl Johan, hadde nå indirekte forbindelser til grupperinger i Norge som var for en union med Sverige. Fremst av alle disse nordmennene var grev Wedel og hans svigerfar Peder Anker og deres nære venn Marcus Gjøre

Portrett av kong Carl Johan (1763-1844). Tilh. Bogstad. Foto: Lars-Erling Mikkelsen.

Rosenkrantz. Disse tre var i Göteborg i mars eller april 1811 og hadde samtaler med svenskene. Ifølge rapportene som ble skrevet til Carl Johan, gikk Wedel inn for en svensk-norsk union. Anker var noe mer forsiktig og sa han ikke ville legge hindringer i veien for svenskene. Svenske agenter var stadig mer aktive i Norge. Blant deres viktigste kontakter var grev Wedel og Peder Anker. Stadig oftere ble grev Wedel nevnt som den man stolte på i Stockholm.

I København begynte man å nære frykt for å miste Norge. Og fremfor alle var det grev Wedel som ble sett som den som arbeidet for å sprengne unionen. Kongen kalte ham derfor i slutten av februar 1811 til seg. Greven befant seg da på tjenestereise i Hallingdal.

Wedel hadde mye å frykte. Han hadde hatt altfor tette forbindelser med fienden. Han dro i all hast tilbake til Vækerø. Dit nådde han 19. februar. Så brente han alle kompromitterende papirer før han reiste til København. Han skal ha vært helt rolig. Dersom han ble kjent skyldig i høyforræderi skulle han i teorien straffes etter Danske lov fra 1683, slik det skjedde med Johann Friedrich Struensee og Enevold Brandt i 1772: Først ble høyre hånd hugget av, deretter hodet og til slutt ble kroppen partert. Kroppsdelene ble satt på steile og hjul og hodet på stake. Dette visste Herman Wedel utmerket godt.

28. februar, lenge før noen hadde ventet ham, var Herman Wedel i København. Dagen etter, 1. mars, var han i audiens hos kongen. Alt

I 1812 hadde Christiania ca.10-12.000 innbyggere. Akershus festning markerer seg tydelig foran byen. Vi ser også kongsgården på Ladegårdsøen (Bygdøy). Detalj fra Vækerøbildet malt av Carl Fr. Vogt 1812-13. Foto: Arthur Sand.

tydet på at faren var avverget. Kongens nåde strålte som aldri før over Herman Wedel. Sannsynligvis ville kongen vinne ham over på sin side. Kanskje mente han at en fengsling av Wedel kunne få konsekvenser i et Norge som for tiden var svært vanskelig å kontrollere fra København. Det gikk et rykte i samtiden om at kongen hadde tilbudt Wedel en høy stilling i Danmark, for på denne måten å holde ham unna Norge. Dette vet vi ikke noe mer om. Det som derimot er tilfelle, er at Wedel aksepterte å ta på seg oppdraget å få opprettet et eget norsk universitet. Det var tydelig at kongen ønsket å komme sine motstandere i møte ved å gå med på et norsk særkrav.

Hjem fra København reiste Wedel over land gjennom Sverige. Han tok seg god tid og møtte svenske politikere. Blant dem var grev Axel Otto Mörner, som tidligere hadde vært krigsfange i Norge og som kjente Wedel godt. Nå var han kronprins Carl Johans adjutant. Mörner rapporterte grundig Wedels synspunkter til kronprinsen, men under forutsetning av at disse ordene aldri kom andre for øre. Wedel var like innstilt som før på en forening med Sverige, selv om han innrømmet at han en stund hadde vært skeptisk til kronprins Carl Johans motiver. Det ville ta lang tid å bearbeide nordmenn til å ønske å gå inn i en union med Sverige.

Likevel kom Wedels synspunkter utenriksministeriet i København for øre. Carl Johan hadde drøftet dem

med den franske ambassadøren Alquier som fortalte det videre til den danske ambassadøren grev von Dernath. Ifølge denne fremstillingen hadde grev Wedel tilbudt en norsk forening med Sverige på følgende vilkår: Norge skulle ha en uavhengig forfatning, kongen skulle oppholde seg i landet i tre måneder hvert år og apanasjen måtte kun brukes i Norge. Videre skulle det opprettes en nasjonal bank, og det skulle gis et løfte om at svensker aldri måtte ansettes i Norge. Ifølge denne fremstillingen skulle grev Wedel også ha bedt om "store fordeler" til seg selv. Hva dette skulle ha vært fremgår ikke. Det er imidlertid klart at grev Wedels tillit til Carl Johan neppe ble styrket av at dypt fortrolig og meget kompromitterende informasjon ble lekket.

Nå kom det anonyme rapporter mot grev Wedel til kongen fra flere kanter. Kongen skrev selv til sin visestattholder i Norge prins Frederik av Hessen, at anonyme brev fra Tyskland beskyldte Wedel for å være en fedrelandsforræder: "saa urimelig dette end synes at være, saa bør De være underrettet derom for at kjende alt og undersøge Tingene." Og så føyde kongen til en setning til: "Faderen i Wien er død."

Herman kan umulig ha grått over dette. Frederik Anton Wedel Jarlsberg var, 7. april 1811, død som dansk ambassadør i Wien. Den brutale og reaksjonære faren han hadde gjort opprør mot og brutt med var borte. Nå arvet han også grevskapet Jarlsberg.

Det viste seg til arvingenes overraskelse at faren etterlot seg en betydelig formue. Da boet ble endelig oppgjort flere år senere, forelå det til deling hele 240 930 spesidaler og 89 skilling. Enken hadde da flere år tidligere også fått utbetalt en ganske betydelig sum på 100 000 riksdaler dansk kurant. Dette var noe ganske

annet enn hva faren hadde innbilt sønnene da han skulle skifte med dem i 1803, før inngåelsen av ekteskap nummer to. Faren hadde hele livet vært svært gjerrig, og med store embetsinntekter og inntekter fra et gods han ikke investerte i, hadde han tydeligvis klart å legge seg opp en stor formue.

Norge som stormaktens kasteball

Kong Frederik VI hadde oppløst regjeringskommisjonen for Norge i 1810. Også provideringskommisjonen, der Wedel hadde gjort så viktig arbeid, ble endelig avsluttet året etter. Kongen forsøkte nå å styre Norge gjennom sin visestatterholder Frederik av Hessen. Samtidig innså kong Frederik at han måtte ut av det katastrofale forbundet med

Napoleon og slutte seg til de allierte, om han skulle ha muligheten til å beholde Norge. Han sendte derfor diplomater for å snakke med de allierte stormaktene. Som så ofte handlet imidlertid kongen for sent. Norge var allerede lovt bort til Carl Johan. Konsekvensen ble at Frederik besluttet å opprettholde den katastrofale alliansen med Napoleon.

I Havestuen på Bogstad står bystene av grev Herman og grevinne Karen Wedel Jarlsberg. Karen elsket sitt barndomshjem, og det ble deres hjem selv om også andre boliger ble brukt. Foto: Bogstad.

Bogstad, med det store vakre huset i den praktfulle parken, ble anlagt slik vi ser det i dag av Peder Anker. Han førte sine gjester ut i den engelske landskapsparken, med trær og planter innført fra fremmede land. Foto: Lars-Erling Mikkelsen.

I 1813 trådte Wedel etter eget ønske ut av offentlig tjeneste og sin stilling som amtmann i Larvik og Buskerud. Politikken hadde også vært en skuffelse. I 1809 hadde han samlet en viss krets rundt seg, men nå sto han mer eller mindre alene i sin tro på en union med Sverige. Det må sies at grevens forestillinger om et folkelig opprør mot kongen og deretter tilslutning til Sverige var svært urealistiske. Det fantes intet grunnlag for dette i en befolkning som både manglet politisk bevissthet og også egne norske ledere, og som gjennom flere hundre år var blitt vant til å bli styrt fra København.

Wedel så sannsynligvis at krigen var inne i en slutfase. Derfor må han ha ønsket seg frie hender til den tiden

som skulle komme etter Napoleons og også Danmarks nederlag. Kontaktene med svenske representanter fortsatte. I april 1813 førte Carl Johans utsendinger, major Koch og herredshøvding Sköldberg, samtaler med Anker og Wedel. Major Koch reiste under påskudd av at han skulle handle trelast, og herredshøvding Sköldberg hadde faktisk en bror å besøke, som til og med var i Peder Ankers tjeneste på Bærums verk.

Wedel skal ha uttalt at han hatet det danske åket. Han var til og med villig til å gjøre opprør mot kongen, nærmere bestemt bondereisning i Jarlsberg grevskap og Buskeruds amt. Der hevdet han at han hadde tilstrekkelig innflytelse til å få folket med seg. Men greven så også det

Pengeseddel fra 1815. «Norges Banks Repræsentativ for en femtedeel Speciedaler. Trondhjem Aar 1815»

gamle seddelmassen og opprette en ny solid spesidaler basert på et sølvfond. Han førte en sterk deflasjonspolitik som ga konflikt med viktige næringsdrivende. En tvungen sølvskatt ble innført, men den var i virkeligheten et tvangskjøp av aksjer i en nasjonal bank. Stortinget utsatte imidlertid til stadighet Wedels mål om få gjennomført seddelinnløsningen til pari kurs. Wedel fikk aldri fulgt helt den politikken han ønsket. Etter hans mening var dessuten både kongemakten og Stortingets makt blitt for stor og betydelig i den

norske grunnloven. Han kom i stadig klarere konflikt med Stortinget på den ene siden og Carl Johan på den andre. Stortinget stilte ham for riksrett i 1821, tiltalt for å ha påført staten tap gjennom vekselomsetning og for å ha solgt statlige forråd ut av landet. Konflikten med Carl Johan dreide seg dels om uenighet når

Detalj av maleri i spisestuen på Bogstad. Folkefest på Bærums verk St. Hans-aften 1817. I forgrunnen fra høyre sees grevinne Karen Wedel Jarlsberg med sin lille datter komtesse Caroline, statsminister og godseier Peder Anker med baronesse Juliane Wedel Jarlsberg ved armen, og grev Herman Wedel Jarlsberg i samtale med forvalter Niels Lasson. Greveparet er kledd i folkelige drakter fra Hallingdal, mens Peder Anker er kledd i uniform med Serafimerordenen. Malt av Carl Fr. Vogt. Foto: Arthur Sand.

Visittkort brukt av Peder Anker (1749-1824), antakelig fra 1814.

det gjaldt oppgjøret om den gamle statsgjelden Norge hadde sammen med Danmark.

Wedels popularitet hos folket hadde hatt et oppsving i tiden etter Christian Frederiks nederlag. Men nå røynt det på igjen. Finansministeren fikk skylden for omtrent alt som gikk galt i norsk økonomi. Men når sant skal sies gikk ikke alt galt. Etter 1818 gikk det sakte fremover. Wedel hadde lagt et grunnlag for det norske finans- og pengevesenet som den moderne staten Norge kunne bygges på.

Da riksrettssaken kom opp i 1821, var de politiske strømningene igjen i ferd med å snu. Carl Johan, som i 1818 var blitt konge, gjennomførte da en kampanje for å presse Stortinget til å gå med på at Norge alene

skulle betale Norges andel av den felles statsgjelden landet hadde hatt sammen med Danmark. Carl Johan truet med å oppheve grunnloven. Han sto klar med en hær på Etterstad på 3000 mann bare for å understreke at han mente alvor. Men Stortinget lot seg ikke presse. Det endte også med at Herman Wedel ble frikjent i 1822. Plutselig var han dagens helt. Et tog av mennesker gikk mot Bogstad for å hylle ham.

I desember 1824 døde Peder Anker. Han hadde vært syk i perioder gjennom mange år. Blant annet var han plaget av podagra. Men nå syknet han stille hen og tok til slutt ikke til seg mat. Karens sorg var stor over å miste faren. Men også Herman mistet på mange måter sin far.

Stortingspolitikeren Wedel

Etter at han gikk ut av regjeringen forlot ikke Wedel politikken helt. Han ble innvalgt på Stortinget første

gang i 1824. Men vi må huske at det å møte på Stortinget den gang langt fra var en heltidsbeskjeftigelse. Stor-

Fra seletøyrommet for herskapshestene på Bogstad. Her er seletøy med dels Peder Ankers våpen på sølvplate, dels grev Herman Wedel Jarlsbergs takkede adelige krone. Tilh. Bogstad.

til Tyskland. Legene rådet ham til det. Det var som han ante han ikke hadde lenge igjen. Han brente all sin korrespondanse med blant annet Severin Løvenskiold (som det er kjent at han i 1825 hadde brent sin brevveksling med Peder Anker etter dennes død i desember året før. I 1811 hadde han også brent potensielt kompromitterende korrespondanse med svensker). Han besøkte Jarlsberg, der den eldste sønnen Peder var flyttet inn noen år tidligere med sin familie. Så reiste han til Tyskland. Han traff ungdomsvennen Heinrich Steffens i Berlin, og han besøkte sin fetter Frederik Vilhelm Bjelke i Weimar.

Så kom han til kurstedet Wiesbaden. Sønnen Harald hadde reist med ham, men måtte hjem da hans kone

ventet sitt første barn. Grev Herman ble igjen med sin trofaste tjener. Badekuren bragte ingen lindring. Det som beskrives som stensmerter slo seg til de øvrige lidelsene. Legene mente han måtte opereres. Operasjonen tok hardt på, og det gikk nedover med kreftene hans. Han forbød tjeneren å skrive hjem til Norge, han var redd for å uroe dem der hjemme, særlig hustruen.

”Pray for me!” ba han en engelsk lady han ble kjent med på kurbadet. Det hjalp ikke. 27. august utåndet han i armene på sin tjener og en tilfeldig svensk bekjent.

Herman Wedel hadde hele livet vært en unorsk nordmann. Han var født i Frankrike, og i all hovedsak oppvokst i Napoli, Haag og London.

I 1844, fire år etter Wedels død, reiste kong Carl Johan en minnestøtte på Bygdøy, med innskriften «Norges og Sveriges konge Carl Johan reiste dette minde for sin ven Norges Statholder Grev Herman Wedel Jarlsberg». Fra Kongsgården ser kongen mot greven, som fra Dronningberget retter blikket mot Kongsgården. Foto: NF.

Bogstad Gård
Sørkedalen 826, 0758 Oslo
www.bogstad.no